

ТРИЗУБНИК - REVUE HEBDOMADAIRE UKRAÏNIENNE - TRIDENI

Число 37 (345) рік вид. VIII. 25 вересня 1932 р. Ціна фр. 2. Prix 2 fr.

Париж, неділя, 25 вересня 1932 р.

Вертаємося знову до старої, але дуже наболілої нам всім українцям теми, теми про голод на Україні.

В ч. 36 (344) «Тризуба» в статті «З життя й політики» було відмічено, що «совітські матеріали з виразністю і категоричністю, яка не зоставляє місця для жадних сумнівів, констатують різке погіршення господарського становища на протязі двох-трьох останніх місяців, погіршення, яке носить характер катастрофи». Так само наведені в тій статті дані про зменшення засівної площі в цьому році, про зменшення збору врожаю, який, до речі, не був знаменитий цього року, про зменшення кількості застиртованого та обмолоченого хліба, — ці дані говорять, що надій на покращання того загрозливого становища, що утворилося на Україні цього року, ніяких нема. Хоч і приїздили спеціальні емісари в особі Молотова та Кагановича з Москви на Україну для «ліквідації» прориву на господарському фронті, хоч і кричали вони на своїх підлеглих людей з КПБУ, хоч і загрожували п'ястуками — однак ці всі заходи не дали і не дадуть наслідків позитивних. Певно, репресії Москви відносно КПБУ не обмежуться тільки загрозами та ревізіями, зроблено, певно, буде показовий процес, де українських комуністів буде обвинувачено у неумінні керувати експлоатацією такої родючої землі, як на Україні, але знов таки ні ці обвинувачення, ні ці можливі засудження не дадуть українському населенню самого головного — хліба, не дадуть вони, тим паче, волі і свободи розпоряджатися своїм хлібом, користуватися ним для себе.

В одному із минулих чисел «Тризуба» умістили ми кілька листів з

України. В одному з них автор пише: «Іду шляхами та думаю, думи не веселі, а назустріч народ пухлий, несе макуху із С..., це ходили на базар купувати, а вона дорога — 15 карб., а навкруги під ногами черноземля, родюча, така родюча, що всю б Європу прогодувала...» Оце — дійсність, страшна, жахлива, сувора дійсність.

І ясно, що з грудей виривається вже не крик, не плач, а зойк. Коли-ж цьому буде кінець, — пише розпачливо другий автор листа з України. А кінець тому мусить бути, бо так вже далі тривати не може. Останні відомості закордоном повні звісток про голодні бунти, що ставалися не тільки на Україні, де громлять склади й магазини (напр., недавній бунт робітників вь Одесі), але і по інших частинах СССР. Були серйозні заворушення в Екатеринбургі, в Іванові-Вознесенську, дуже поважне повстання вибухло на Кавказі, особливо в Грузії та Азербейджані.

Заколоти ці, що одбулися і одбуваються там (лише ж частина звісток цих перепадає закордоном, бо совітська преса замовчує всі ці факти), є дуже грізними симптомами для совітської влади. Доведене до одчаю, скривджене в край населення реагує проти звірської влади, що його ограбувала й знівечила. Коли раніше говорили про пролетаріят, що він не має що губити, лише свої кайдани, то сьогодні з певністю можна це саме сказати про голодне населення під совітами, з тою лише добавкою, що воно може також і виграти, коли переможе і скине владу варварів.

Слідкуючи за всіма тими звістками, що надходять до нас з України, за всім, що там коїться зараз, уважаємо, що треба дуже поважно трактувати всі ті прояви нашого народу, бо вони наближають той бажаний і нам, і нашим братам на Україні сушим, кінець нелюдського панування чужої нам Москви.

Вдумаємося в ті прості слова автора листа з України, вони показують всю глибину сучасної трагедії і всю динаміку того почуття, що чекає слушної хвилини для вибуху:

«Коли цьому буде кінець? Не знати. Але, як-що буде, то буде страшний. Земля буде стогнати».

Офіс Нансена та українська еміґрація в Румунії.

У великодньому числі «Тризуба» (ч. 18-19) було подано відомості про можливість призначення п. С. Поклевського-Козел — бувшого російського посла в Румунії — репрезентантом Офісу Нансена по справах біженців при Лізі Націй в Румунії-ж.

Там-же було наведено протест з цього приводу Української Головної Еміґраційної Ради та аналогічний протест з боку Громадсько-Допомогового Комітету Української Еміґрації в Румунії.

Але в серпні місяці Український Комітет в Румунії отримав офіційне повідомлення про призначення п. С. Поклевського-Козел.

У відповідь на це Громадсько-Допомоговий Комітет зараз-же знову запротестував проти такого призначення.

У своєму протесті до Офісу Нансена Комітет зазначив, що призначення бувшого російського посла на роль заступника Офісу Нансена в Румунії українська еміґрація, об'єднана навколо свого Громадсько-Допомогового Комітету, розглядає як ворожу демонстрацію проти української еміґрації, тим більше, що погляд її на цю справу було висловлено нею в її попередньому протесті.

Далі в протесті підкреслюється, що українська еміґрація в Румунії творить абсолютну більшість серед тої еміґрації, яка перебуває тут, а до того-ж вона є заступлена своїм представництвом в Дорадчому Комітеті по справах біженців при Лізі Націй, в той час, як російська еміґрація в Румунії не тільки не має свого представника в Дорадчому Комітеті, але взагалі не має своєї окремої громадської організації на терені Румунії. Таким чином і з формального боку призначення п. Поклевського-Козел не відповідає жадним резонам і є виразно ворожим інтересам української еміґрації, а тако-ж і тим принципам права та самовизначення націй, які не тільки характеризують сучасну епоху але й уявляють з себе ґрунтовні підвалини самої Ліги Націй.

Кажучи в кінці свого протесту про те, що це призначення викличе неминучі ускладнення, наслідки яких зараз ще тяжке обрахувати, Громадсько-Допомоговий Комітет Української Еміґрації в Румунії висловлює бажання, щоби представництво Офісу Нансена в Румунії було зреформованим і мало цілком нейтральний характер.

Український Комітет пропонує, щоби одна персона була заміненою колективним органом, в який-би, на принципі рівного національного представництва, входили-би представники всіх еміґрацій (в Румунії ними були-би представники українців, вірмен і росіян). Головування в цьому між-еміґраційному органі мусіло-би бути доручено людині цілком нейтральній, то-пак такій, яка не належала-б до жадного з еміґраційних угруповань.

Зважаючи на те, що призначення п. С. Поклевського-Козел відбулося за попередньою згодою румунського уряду, Громадсько-Допомоговий Комітет подав тако-ж умотивований меморандум і до уряду Румунії.

В цьому меморандумі Український Комітет перш за все підкреслює, що призначення до Румунії представником Офісу Нансена одного з бувших керowników політики імператорської Росії є образою для національних почувань українців, бо фактично народи український та російський перебувають в стані війни.

Відповідальність за цю війну, а тако-ж і за жакхливий сучасний стан України несуть всі росіяне, бо їхні провідники, від комуністичних і до так званих буржуазних угруповань (Мілюков, Керенський, генерал Денікін, сучасний голова загально-військового союзу генерал Мілер та інші) — всі без винятку брали активну участь в цій війні і продовжують її зараз, користуючися всіма засобами для побороення українського народу, а тако-ж і всіх тих народів бувшої Російської імперії, які оголосили свою державну незалежність. «Єдина, неділима Росія» в її довоєнних кордонах — є загальним гаслом для всіх без винятку росіян.

Зазначаючи далі, що призначення п. Поклевського-Козел протирічить тако-ж і фактичному станові річей в Румунії, де українська еміграція творить цілком окрему від росіян національну групу, Комітет сподівається, що утворений стан річей буде змінено.

Не обмежуючися цим, Громадсько-Допомоговий Комітет української еміграції в Румунії, в самий рішучий спосіб виступить з цього приводу на найближчій сесії засідання Дорадчого Комітету по справах біженців при Лізі Націй.

Зважаючи на те, що незначна кількість російської еміграції в Румунії уявляє з себе зразок дезорганізованости і крім безправного царського посольства не має тут жадної організації, — призначення п. С. Поклевського-Козел могло відбутися лише завдяки позакулісовій праці тих росіян, які ввійшли до адміністраційного комітету Офісу Нансена.

У свій час українці добивалися, щоб одне місце в адміністраційному комітеті було дано тако-ж представникові українців, але завдяки росіянам, які в Дорадчому Комітеті творять значну більшість, українцям в цьому було відмовлено. В значній мірі завдяки тому, що тоді представники росіян урочисто заявляли, що вони не будуть робити жадних ріжниць між еміграцією російською та українською.

Таким заявам ми, звичайно, не надавали найменшого значіння, ми знали, що зроблено їх лише з тактичних міркувань, щоби схилити на свій бік нейтральних представників з Дорадчого Комітету по справах біженців при Лізі Націй.

Далі росіяне весь час грали на тому, що справедливі домагання українців на окреме представництво, мають політичний ґрунт.

Видача безповоротних допомог виключно російським організаціям (більше як 90.000 швейцарських франків), а особливо теперішнє призначення до Румунії, де не існує російських організацій, представником Офісу Нансена бывшего царського посла С. Поклевського-Козел є найліпшими доказами того, що політикою, і то найгіршого гатунку, в Офісі Нансена займаються саме росіяне.

Українська еміграція в Румунії буде добиватися організації між-

еміграційних комітетів, з тим, щоби гроші, які до тепер платила еміграція за марки на сертифікати Хансена йшли-б на допомогу еміграції в тих країнах, де ці гроші збираються, пропорційно кількості емігрантів кожної національної групи.

Наколи-би залишився старий порядок річей, при якому гроші, зібрані з українців, роздавались-би росіянам, то українська еміграція (певно не лише в Румунії, але й по інших країнах) відмовиться від дальшої оплати сертифікатів Хансена, а справу «аполітичного» поступовання Офісу Хансена перенесе до Ліги Націй.

У всякому разі нерівного трактування, яке-б принижувало нашу національну гідність, українська еміграція не допустить.

На справу призначення росіянина п. Поклевського-Козел на представника Офісу Хансена в Румунії звернула увагу і румунська преса. Під наголовком «Не воскрешайте мертвих» румунська газета «Факла» (ч. 463 від 18-го серпня) друкує таку редакційну статтю:

«Пан Поклевський-Козел — бувший царський посол — нагадав про себе. Надруковано повідомлення про те, що його призначено представником Комітету Хансена в Румунії...

Признаємося, що нас це здивувало. Ми гадали, що в'н уже мертвий і навіть зараз ми не є певні — чи не йде мова про примару з бувшої землі нагайок, з держави батюшки-царя. Ми собі уявляли, що цей «гідрочефал» — носитель влади двоногового орла уже зник де-небудь в Швейцарії, в Ниці, або на березі Ламаншу, де його великі багатства дали-б йому змогу щасливо жити на вигнанні.

Але п. Поклевський-Козел хоче бути представником Комітету Хансена. До цього часу ми знали, що цей «нейтральний комітет» займається справами неможливих російських б. женців. Роля його була гуманітарна, а т, хто керував ним, рекрутувалися зі вчених, добродійців, письменників, і чулих людей без жадних політичних тенденцій.

Отже чого як раз зараз шукає цей бувший посланник російського рабства в цій політичній функції «червоного хреста»?

Може тому, що зараз мусять розпочатися російсько-румунські пересправи, які певним елементам не до смаку?»

Як бачимо, призначення п. Поклевського-Козел є цілковитою несподіванкою не лише для українців, але й для громадської opinio в Румунії.

В своїх протестах проти цього призначення організована українська еміграція виразно зазначала, що ця політика «аполітичних» росіян в Офісі Хансена викличе неодмінні ускладнення. Вони вже й починаються, і то з того боку, з якого як Офіс Хансена, так і його російські фаворити найменше очікували.

Дмитро Геродот.

Pro domo sua.

Мабуть у Франції нема такого більшого міста, де не було б української організації, гуртка чи бодай окремих наших земляків. В цьому я особисто переконався, коли, шукаючи за кращими заробітками, довелося мені переїхати Францію і вздовж, і впоперек. Від зустрічі з емігрантами виніс силу найріжноманітніших вражень. Коли б передати про все, що довелося бачити і чути, то треба писати не статтю, але цілу книжку. Отже згадую тут лише за те, що мене особливо болюче вразило і що не може не мати загального інтересу.

Здавалося б, що після існування Української Держави, після пролитої во ім'я неї моря українських сліз та крові, мова наших гнобителів вже раз назавжди буде усунена з родинного вжитку. Здавалося б що найменше, що вона б не мусіла мати горожанських прав у чільніших представників нашої еміграції, у значніших політичних чи військових діячів, які мали б бути прикладом для емігрантського загалу. Але, на жаль, ще й нині ми маємо багато серед наших емігрантських діячів, а тим більше серед загалу української еміграції, таких земляків, що часом, широко працюючи для того, щоб як найскорше вигнати ворогів з нашої землі, разом з тим й досі не спромоглися вигнати з власної родини мову наших гнобителів. Чи не сумне це явище — боротися за добробут української нації, бути українцем і ширим українським патріотом, і в своїм родиннім житті ігнорувати українську мову. Що це? Брак звичайної логіки, дальший прояв московського рабства, чи наша традиційна ганебно вславлена малоросійська м'ягкотілість?

Не виключена річ, що де-хто з читачів скаже, що українська мова дуже тяжка. Може бути, що для де-кого з наших сильно змосковщених земляків, або для членів московської нації, що через одруження увійшли в лоно нашого народу, дійсно вонс не легко. Так довелося особисто чути від дружини одного українця — московки. Але така відповідь не видержує критики, бо за десять років подружнього життя, можна при бажанню вивчити китайську мову, не то близьку слов'янську. До речі, цій пані не пошкодило вивчити зовсім чужу французьку мову. Чи не через таку «трудність» у багатьох наших родинх українська мова заступлена московською, польською, чеською або нейтральною — французькою.

Можна б було обійти цю справу мовчанням, коли б це було випадковим явищем, але, як довелося переконатися, воно є дуже поширеним.

Хочете прикладів? Ви їх самі знайдете, коли уважно розглянетеся навколо себе. Не треба їх далеко шукати. В своїм власнім місті, в своїх же приятелів чи просто знайомих знайдете підтвердження цих слів.

Міг би на цьому поставити і крапку. Але щоби моє спостереження набрало свого реальнішого змісту, дозволю подати частину безсумнівних фактів.

1. Старшина української армії, громадський діяч. Дружина — полька. Родинна мова — польська.

2. Свідомий український інтелігент. Дружина — чешка. Родинна мова чеська. Дитина — ні слова по українському.

3. Відомий український діяч. Дружина — московка. Родинна мова московсько-французька.

4. Старшина з української армії. Дружина — московка. Родинна мова московська. Діти виховуються в московському дусі.

5. Український патріот. Щиро вболіває за долею України. Дружина — чешка. Родинна мова — чеська. Дитина переведена в католицтво.

6. Відомий український громадський і військовий діяч. Дружина говорить московською мовою. До дитини звертаються французькою мовою.

7. Старшина української армії. Військовий відпоручник. Дружина полька. Дитина виховується польською мовою і очевидно в польським дусі.

8. Старшина української армії. Дружина говорить українською мовою, а діти — московською. Очевидно, коли нема чужих людей в хаті, то родинна мова московська.

9. Відомий український діяч. Дружина українка. Всі діти говорять московською мовою, бо мати звертається до них мовою наших північних «братів». Отже фактично родинна мова московська.

10. Полковник української армії. Дружина розмовляє по українському. Якось заходжу. Двері відчиняє хлоп'я років 7-8. Питаю про батька.

— Папи нет, а мама скоро придьют.

Питаю, чому відповідає мені московською мовою.

— Я рускій і я не хочу гаваріть па українські.

— Який же ти рускій, коли і тато і мама українці?

— Нет, ето неправда. Мама руская і я рускій.

Треба було бачити з яким притиском це миле хлоп'я говорило за своєю «руською» національністю.

11. Старшина української армії. Дружина — полька. Родинна мова — польська.

12. Полковник української армії. Дружина з Галичини, що ніколи не знала московської мови. Коли вийшла заміж за полковника української армії і українського діяча, забула говорити по українському. Коли я спитав, чому таке сталося, то почув:

— Спросіте мужа, он со мной гаваріт по рускі, ну, я і разучілась гаваріть по українському.

Коментарії зайві.

Таких прикладів можна було б навести і більше, але й цього вистачить, щоби задуматися над цим сумним явищем.

Пишу ці рядки навмисне не подаючи ні назв міста, ні прізвищ, бо мені не ходить про особи, лише про явище, як таке. Пишу без найменшого упередження до всіх згаданих тут осіб, що здебільшого є моїми знайомими і часто милими, симпатичними людьми, лише щоб

вернути увагу на цю аномалію, котра пригадала мені «лицедійство» колишніх «русько-малоросійських» труп. Звичайно на сцені артисти цих труп говорили українською мовою, бо того вимагала вистава. А не встигли вийти за декорації, як зараз же переходили на московську мову.

Отаке «лицедійство» ми, на жаль, здибаємо досить часто і на сцені нашого еміграційного життя у Франції. На людях (зборах, вечірках то-що) ми вживаємо української мови (якої, то инше питання, про яке варто поговорити було б окремо), а повернулися до дому — «лицедійство» скінчилося і полилася московська, польська, чеська чи «рідна» французька мова.

Чи справді так має бути і чи треба на це сумне явище заплющувати очі чи навпаки — шукати направи. Нам думається, що останнє.

В. Слобожанський.

З міжнароднього життя.

— Германський парламентаризм.

Новий германський рейхстаг, обраний минулого 31-го липня, умер передчасно і не дуже то натуральною смертю. Цього треба було сподіватися, бо, як відомо, в нї складом своїм не давав нікому — ні уряду, ні опозиції — більшости, а тому був скоріше перешкодою, ніж допомогою для державного урядування країною. Але ніхто наперед не уявляє собі і не міг би уявити тих обставин, серед яких сталася ота смерть. Парламентська історія для них прецедентів не має, а сучасники не можуть надати їм иншої назви, як трагікомедія.

Сталось так. Перші збори нового германського парламенту відбулися 30-го минулого липня. Згідно загальному республіканському вжитку такі збори одкриває й головує на них найстаріший літати член парламенту. Такою особою в рейхстазі була 75-літня комуністка Клара Цеткін, що на час виборів сиділа в Москві, лікуючися там од різних хвороб, зв'язаних з її віком. Перемогши свою недугу, ледве жива, мусіла вона таки приїхати звідам до Берліну, бо комуністи хотіли використати цю нагоду для маніфестації своїх ідей з високої парламентської трибуни, аби тим хоч подратувати своїх найбільших ворогів — гаєнкрейцерів.

Нічого з того не вишло. Жінка ледве-ледве змогла дочитати свою клятбу проти буржуазного світу; ніхто її не слухав, але всі, навіть і гітлерівці, сиділи тихо, не перериваючи оратора. Після того приступили до виборів правдивого голови і голосами усіх правих і католицького центру обрано було на цю посаду полковника Геринга, відважного за часів великої війни авіатора, нині — так само відважного гаєнкрейцера. На місце Клари Цеткін сів гітлеровець, одягнений в уніформу своєї партії, головною ознакою якої являються, як відомо, гаковиті хрести, приміщені на рукавах.

За першим засіданням рейстагу відбулося на протязі місяця ще кілька, і всі вони присвячені були внутрішній парламентській організації, тоб-то виборам президії, відповідних комісій, їх голів і т. ин. До всіх тих органів обрані були лише депутати з католицького центру, гаєнкрейцерів та націоналістів; комуністів та соціал-демократів до них не допустили. Так минув час аж до 12 поточного вересня, на який день призначено було перше ділове засідання германського парламенту.

На цей день ситуація скалалася така. Між урядом фон-Папена, гагенкрейцерами і католицьким центром — групи незамирени і ворожі одна одній — сталося, може й обговорене за кулісами, але на зовень мовчазне, погодження. Нікому з них не хотілося зривати рейхстаг та виступати на нових виборах. Уряду — тому, що в н на них все одно не придбав би нових офіційних прихильників; партіям — бо скарбниці їх зараз порожні, а нові вибори мабуть уже їм не можуть дати більшого, ніж вони дістали на попередніх. А в тім рейхстаг був до нормальної праці не здібний. Гадали тому вийти з цієї ситуації в такий спосіб. На початках засідання голова уряду канцлер фон-Папен має прочитати свою декларацію, в якій виявить план дальшої урядової роботи; партійні оратори виступлять після того з своєю критикою, а пізніше, перше ніж почнуть голосувати довір'я чи недовір'я, сесія рейхстагу буде закрыта і одкладена на місяць, два, може й надовше.

Не дуже це парламентарний отой спосіб, але в Германії за Гленбурга до нього звикли, дає в н вільну руку уряду і партіям що-до їх політичної праці і тим поновилася лише та картина, яка була ще до влади фон-Папена. Але розрахунок на цей раз було зрєблено не точний, бо не прийняли до уваги те, що робитимуть на засіданнях неглижовані ліві партії, тобто комуністи і соціал-демократи. А ті зіпсували цілу справу. Дуже зручним парламентським маневром використали вони ворожість уряду і гтлеровців, поставили на вістрі питання про довір'я, якого уряд не м г сподіватися од рейхстагу і розбили тим згадану вище мовчазну згоду. Новий голова рейхстагу, добрий вояка та недосвідчений парламентарій, попався на їх вудку і зарвався до кінця на перших же порах своєї нової чинности.

На зовень це мало такий вигляд. На самому-ж початку засідання рейхстагу комуністи від себе, а соціал-демократи від себе поставили питання про зміну порядку денного, а саме, щоб замість промови канцлера, парламент негайно приступив до питання ухвалення чи анулювання декретів президента республіки, що вийшли за час відсутности рейхстагу, а тако-ж зв'язаного з тим довір'я чи недовір'я урядові. Канцлера порядок денний не торкався, і він мовчав, лише демонстративно держав у своїх руках червону папку, в якій ще з довшого часу канцлери в тримають рейхстазі декрети про роспуск парламенту. Новий голова не зрозумів маневру, став викликати ораторів, а тому, що ніхто не був до нової ситуації підготований і не зголосився, зразу-ж поставив на голосування одну декретів, а тим самим і недовір'я урядові. Канцлер, побачивши, що справа стоїть зле, став просити слова. Голова завзявся, йому слова не дав, спосилаючись на те, що йде голосування, хоч це й не було правильно, бо канцлер має завжди право виступати перед парламентом по-за чергою і незалежно від денного порядку. Тоді фон-Папен разом з цілим урядом вийшов із залі, по дорозі передавши Герингові пакет, в якому був рескрипт президента про роспуск рейхстагу. Гтлерівський голова до пакету не подивився, одсунув його на бік і прочитав його лише після голосування.

Наслідки таких взаємовідносин роздратованих канцлера і голови рейхстагу були впрост скандальні для обох сторін. Рейхстаг висловив урядові недовір'я більшістю в 532 голоси, тоб-то — в 90 відсотків цілого складу депутатів, анулювавши тим самим і всі декрети президента. Але в той час, як голосування це йшло, рейстаг неначе-то вже був розпущений, бо свій пакет канцлер передав голові парламенту ще до голосування. Справа ускладняється ще й тим, що в декреті причина роспуску висловлена так: — Роспускаю бо є небезпека, що рейхстаг захоче анулювати мій декрет від такого то числа.

Юрилично, парламентські й державно вийшла з того всього повна нісенітниця. Парламент розпущено, бо була небезпека, що він анулює такий а такий декрет. Парламент як раз це й зробив, бо мав на те право, бо це було його обов'язком так або инакше до того декрету поставитися. З другого боку уряд боявся, що парламент проголосує йому недовір'я. Рейстаг це зробив, знов же маючи на те право, ба навіть і обов'язок, і зробив це до того, як декрет про роспуск було оголошено. Хто, — парламент чи уряд —

поводили себе згідно з законом. Начеб-то обидва, і разом з тим начеб-то обидва ні. Так само стоїть справа і з голосуванням парламенту, бо не знати, чи має воно законну силу, чи ні.

Ті всі питання теоретично розберуть і встановлять згодом германські державознавці: як відомо, вони на те майстри. Практично — рейхстаг визнає законність свого роспуску, а уряд, не визнаючи законності парламентського голосування, зостався на своєму місці, але, так мовити, з підмеченою репутацією. Бо-ж цього так не повернеш назад, що 90 відсотків обраних народом депутатів голосували проти нього. Так само zostалися в силі й ті декрети президента, які начеб-то були анульовані рейхстагом.

В усякій іншій парламентарній республіці такого роду факти викликали б коли не революцію, то таку хвилю громадського обурення, що вона змела б не тільки урядовий кабінет, але й самого президента. В Германії все спокійно — було і зосталося. Давно вже було сказано, що німці більше за все на світі люблять порядок, більше за волю, за демократію, за республіку. Гндепбург — запорюка порядку, німці тому йдуть і йтимуть за ним. Куди в н їх заведе, остаточно поки-що не видно, але мабуть — до Гогенцолернів. І хто знає, чи не буде це ліпше для Германії і для цілої Європи, порівнюючи з тим бездарним парламентаризмом, який зараз являється там начеб-то основою урядування.

Тим часом, однак, германський уряд на анти-республіканській шлях ще не вступив. Натомість в н проголосив, що скликано буде новий рейхстаг та що нові вибори відбудуться в термін, встановлений законом, тобто не пізніше 60-ти днів з часу роспуску попереднього рейхстагу. Чи буде з тим зв'язана зміна виборного закону, оголошена президентським декретом, як про те ходять чуття в пресі, — ще не знати.

Задовольнивши вказаним проголошенням німецьку політичну опінію, уряд Фей-Папена з тим більшою енергією став оддаватися зараз політиці міжнародній, висуваючи гасло рівноправності Германії серед держав світу, насамперед у площині озброєння. Перші кроки вже зроблено, але про них пізніше, тому, що, хоч і повні вони великого для нас інтересу, бо зв'язані не тільки з заходом, але і з сходом Європи, та досі ще не виявлені в подробицях. Розважати їх на цьому місці непачеб-то ще трохи передчасно.

Observer.

З широкого світу

— В Берліні відбулися маніфестації і парад 180 тисяч «Сталевих Касок». На маніфестаціях були присутніми члени німецького уряду і кілька великих князів Гогенцолернів.

— У Стреза відбулася інтернаціональна конференція для обговорення питання економічної відбудови Центральної й Східньої Європи.

— Світська преса протестує проти того, що більшовики не були запрошені на конференцію в Стрезу.

— В Іспанії викрито велику комуністичну змову, організовану за допомогою московських більшовиків.

— Америка веде приватні переговори з більшовиками про визнання совітів за уступлення ними Америці Камчатці, визнання більшовиками передвоєнних російських боргів Америці, різкі економічні вигоди та союз проти Японії.

— Іспанська конституанта прийняла закон про автономію Каталонії та про експропріацію великих земельних маєтків.

— Більшовики заливають Манджурію дешевими товарами. Для атитації до проданої мануфактури, шкля, машин і т. д. додається, як премія, цукор і тютюн.

— В Лондоні продається за 150 тис. фунтів стерлінгів відома колекція марок Мануса.

Хроніка.

3 життя української еміграції.

У Франції

— В Головній Емігрантській Раді. 13-го вересня відбулося засідання президії Гол. Ем. Ради, на якому обмірковано справу конференції Гол. Ем. Ради, справу чергового засідання Дорадчої Ради Офіса Нансена, питання введення до Дорадчої Ради нових представників від української еміграції, деякі видавничі справи і т. д.

— Про Союзіві Українських Емігрантських Організацій у Франції. 5 вересня відбулося засідання Генеральної Ради Союзу, на якому було обмірковано справу виконання постанов з'їзду Союзу, що відбувся 16-17. VII, розпреділено обов'язки між членами нової Ген. Ради, обговорено справу заснування ферми Союзу і зв'язаної з цим позики. Винесла Ген. Рада тако-ж кілька постанов що-до роз'їздів по громадах, що-до лекцій, підготовки матеріялу на чергове засідання Дорадчої Ради. і т. ин.

У Бельгії.

— З життя т-ва «Незалежна Україна» в Брюсселю. У суботу, 10 вересня б. р., відбулися чергові щотижневі сходи т-ва, на яких п. інж. О. Чернявський виголосив реферат на тему «Професійні вечірні школи».

Референт висвітлив присутнім численними прикладами доцільність та користь бельгійських вечірніх фахових та промислових шкіл з загального погляду та для

українських емігрантів зокрема. Він подав точні інформації що-до цього модерного, ріжнмантного та майже безкоштовного навчання й зак'нчив свій цікавий доклад, кажучи, що українська еміграція може й мусить ці школи використати не лише для поліпшення свого тяжкого життя, але тако-ж для того, щоб повернутися на Україну не виключно з загальними знаннями чи освітою, а й з певним фахом, який дозволить би їм бути творчими кваліфікованими робітниками.

На цих же зборах було обговорено, як нехайну та великої ваги, справу Т-ва Прихильників Української Господарської Академії. З великим патріотичним запалом одногосно було ухвалено про нехайний вступ т-ва за члена до Т-ва Прихильників.

До цього часу в Бельгії вступили до Т-ва Прихильників Академії — Спілка Українських Інженерів, НАСУС та п. канд. інж. Окт. Лазар.

Дальші заяви й гроші приймаються посередником Товариства Прихильників інж. Яковлевим: G. Jakovliv, ing. 61, rue de Dave, Jambes-Namur. Для грошей поштове конто: С. Ch. P. 23,4465.

В Болгарії.

— Від Комітету по посвяченню пам'ятника проф. Михайлові Драгоманову у Софії. З нагоди 38-ої річниці смерті великого українського патріота і вченого, професора Михайла Драгоманова його прихильники та учні в Софії, й який він провів останні роки свого життя, як професор університету, Українсько-Болгарське Т-во і всі українські організації у Болгарії

вляштовують Свято в його пам'ять, зв'язане з відкриттям пам'ятника на могилі і академію — дня 16-го жовтня 1932 року.

Виконавчий комітет має за шану прохати всіх прислатися до свя-та на честь великого сина України, не меншого приятеля болгарського народу, одного з найвидатіших дослідників в болгарській народній поезії, — своєю посиленною леп-тою для остаточного закінчення пам'ятника, а тако-ж своєю уча-стю в академічному святі, на яко-му промовлятимуть визначні ук-раїнські та болгарські громадсь-кі діячі і вчені.

Софія, 14-го липня 1932.

Виконавчий Комітет:

Голова — проф. Арнаудов,
голова Українсько-Болгарсько-го Товариства;

Містоголова — голова Україн-ської Громади — проф. М. Па-ращук.

Секретар, Г. Круницький — секретар Української Громади.

Бібліографія

Дмитро Дорошенко.
Історія України 1917-1923 р. р. т. I. Доба Централь-ної Ради. Ужгород 1932. 437+ XXI стор. *)

Д. Дорошенко в передмові до цієї книжки, між иншим, підкрес-лює, що, як свідок і близький учасник подій, він не міг писати про них «холодно-безстороннє». Вже сполучення ризикоу слів «хо-лодно-безстороннє» вказує на те, що, на думку Д. Дорошенка, лише тоді автор може бути без-стороннім в оцінці історичних по-дій, коли він холодно ста-виться до тих подій, які він опи-сує, і, навпаки, не можна вимага-ти безсторонньої оцінки від того автора, який не може сховати своїх почувань до тих подій, що їх він описує.

*) Помістивши вже в ч. 27 «Тризуба» за ц. р. у відділі «Бі-бліографія» загальну оцінку I-го тому «Історії України 1917-1923 р. р.» Д. Дорошенка, редакція уміщує тепер рецензію на названу працю ще иншого автора.

Мені здається, що слова — хо-лодний і безсторонній — не є тотожні, а тому безстороння оці-нка історичних подій може належа-ти й тому авторові, який не ста-виться байдуже до самих цих по-дій, як що тільки він не має на меті за всяку ціну підтвердити наперед намічену ним тезу та не керується ріжними м'рилами при оцінці, з одного боку, власних вчинків в чинків в своїх однодум-ців, а з другого боку, — вчинків своїх супротивників.

На жаль, «Історія України» Д. Дорошенка характеризується не лише «сторонністю», себ-то симпа-тією автора до певної особи чи те-чії, але, що значно гірше, тенден-ційним освітленням деяких по-дій з доби Центральної Ради. На доказ цього твердження я й дозволю собі тут насамеред на-вести декільки прикладів.

Говорячи про 1-ий Український Військовий З'їзд, Д. Дорошенко не жалус фарб, щоб обчорнити не-симпатичні йому с.-р. і с.-д. партії. Так, він твердить, що перед формальним відкриттям з'їзду «агенти Ц. Ради засіпали деле-гатів партійними відозвами і бро-шюрами укр. ес-ерів і ес-деків, намагаючися загнати їх на кор-исть крайніх політичних та со-ціяльних гасел і відвернути їх від ідей націоналізму й шові-нізму» на користь революційного соціалізму» (353 стор.).

Очевидно, Д. Дорошенко, пи-шучи це, забув, що український національний рух вже з самого початку, як про це докладно з'я-сує сам же Д. Дорошенко в попередніх розділах своєї книж-ки, прийняв виразно соціялістич-ний напрям, так що навіть ради-каль-демократи, до яких належав тоді Д. Дорошенко, «переімену-вали себе в партію «соціялістів-федералістів», назву, яка дуже мало відповідала суті, бо члени партії властиво не було соціялі-стами» (54 стор.). А коли б він це пам'ятав, то не дивувався б тому, що українські ес-ери та ес-деки ай-тували на користь революційно-го соціялізму.

Достається соціялістичним пар-тіям від Д. Дорошенка тако-ж за

те, що військові з'їзди займалися земельною справою: резолюції українських військових з'їздів «мали окремі розділи «Про земельну справу», в яких або ставилися домагання певної аграрної реформи, або ж говорилося, що з'їзд прислухався до постанови (в тексті: «повстання», очевидно друкарська помилка. С.) селянського з'їзду в земельній справі і буде її підтримувати» (370 стор.). Д. Дорошенко добре розуміє, що тодішнє українське військо, яке складалося з селянства, переодягненого в солдатські шинелі, не могло не цікавитися найпекучішою для нього справою — аграрною реформою. Може бути, що Д. Дорошенко в не до вподоби той напрям, по якому йшло зацікавлення українського війська земельною справою, але це є вже питання іншого порядку.

Причину слабого успіху в справі організації збройної сили на Україні Д. Дорошенко вбачає в тому, що на чолі Генерального Секретаріату Військових Справ стояв С. Петлюра, людина цивільна; в н же докоряє цьому Секретаріатові, що в н ставився з недовір'ям до 1-го Українського Корпусу, «особливо до його команданта ген. П. Скоропадського» (377 стор.).

По-перше, невжеж Д. Дорошенко серйозно думає, що в час того революційного руху серед українського війська, який одразу набрав дуже бурхливий характер, надавалася б будь-яка військова особа на роль керівника українського військового руху? Не лише на Україні революційна стихія поставила на чолі військової справи цивільну особу, так було і в Росії після революції, коли сам Головнокомандуючий армією ген. Алексєєв вимагав від тимчасового Уряду призначення на військового міністра цивільної особи—А. Керенського, тодішнього кумира революційної армії.

По-друге, як можна закидати Генеральному Секретаріатові Військових Справ упередження проти ген. П. Скоропадського, коли це упередження оправдалося наступними подіями? Дорікає Д. Доро-

шенко першому Генеральному Секретаріатові автономної України, що «в більшості Секретарств не знали, за що попереду взятися, з чого почати. Зв'язку й контакту з провінцією не було майже ніякого, хоч це було зроби не так тяжко, тим більше, що всі п'ять губерніяльних комісарів були свої люди — українці» (140 стор.) Яку цінну має цей докр., коли на наступній 141 стор. читаємо буквально так: «Зовнішні обставини склалися так, що Генеральному Секретаріатові доводилося більше уваги звертати на вищу політику, ніж на свою організацію і взагалі ділову роботу». Висловлює своє незадоволення Д. Дорошенко і з приводу того, що Центральна Рада третім Універсалом проголосила федерацію України з Росією замість того, щоб зовсім відділитися від Росії, стати самостійною і незалежною державою. «Вдлілятися від большевицької Росії, визнати Раду Народніх Комісарів, проголосити самостійність, замиритися з центральними державами і зайнятися своїми внутрішніми ділами — от які завдання диктувала неублагана логіка фактів» (184 стор.).

Читачеві «Історії України» Д. Дорошенка тяжко знайти логіку в цих міркуваннях автора, бо вони ніяк не в'яжуться з тими фактами, які подає автор в попередніх розділах своєї «Історії», де переконуюче доводить, що гасло самостійности України не знаходило в перший період української революції співчуття серед широких кол українського громадянства, що повний розвал і анархія стояли на перешкоді праці уряду над упорядкуванням внутрішніх справ.

Що Д. Дорошенко керується різними мірками при оцінці одного й того-ж явища, може свідчити оцінка політики М. Василенка щодо українізації школи за добу Центральної Ради та в час гетьманства П. Скоропадського. Так, Д. Дорошенко признає справедливим нарікання українських національних кол на М. Василенка за повільний темп роботи в справі українізації школи за час пере-

бування його на посаді куратора Київської шкільної округи (394 стор.), а коли на того-ж М. Василенка, міністра освіти за гетьманства П. Скоропадського, посилається «багато нарікань з боку українських національних кругів, що він занадто мляво переводить українізацію, що занадто піддається впливам російських педагогічних кругів на шкоду інтересам української школи», то на цей раз Д. Дорошенко стас на його захист, — «в суті річи, що-до напрямку шкільної політики Василенко мав рацію» (див. 2-ий том «Історії України». Українська Гетьманська Держава—338 стор.). Не менш виразним прикладом для ілюстрації різного підходу Д. Дорошенка до оцінки одного й того-ж явища може служити його оцінка української книжкової продукції за 1917 і 1918 роки, себ-то за добу Центральної Ради та за час гетьманства П. Скоропадського. В 1917 році, як подає Д. Дорошенко відомості за «Книгарем», вийшло 677 назв українських книжок (див. 401 стор.), а в 1918 р. видано 673 книжки. Хоч в 1918 р. видано менше, ніж в 1917 р., однак це не пошкодило Д. Дорошенкові твердити в 2-му томі своєї «Історії», що «1918 рік надовго може бути незрівняним, недосяжним по кількості виданнів і накладів» (2-ий том 370 ст.). Правда, 2-ий том «Історії», призначений автором для звеличення гетьмана П. Скоропадського, вийшов у світ раніше 1-го тому: отже можна думати, що автор не мав тоді у своєму розпорядженні даних про книжкову продукцію в 1917 році, але чому-ж тепер Д. Дорошенко не підкреслив, що 1917 р. перевищав і недосяжний 1918 рік що-до книжкової продукції!?

Однак, може повстати питання, чи є рація наводити приклади на доказ відсутності безсторонності в «Історії України», коли сам автор її у своїй передмові підкреслив, що в н не міг писати її «холодно-безстороннє». На це можуть відповісти, що, по-перше, з наведених тут прикладів видно, що «Історія України» Д. Дорошенка характеризується такою сторон-

ністю автора, яку заведено називати тенденційністю; по друге, та обставина, що сам автор добре відчував, що він не може бути безстороннім, накладала на нього обов'язок відмовитися від претензії іменувати свою працю «Історією України», — для праць такого роду є більш відповідні назви, як «матеріали до історії», «мемуари» і т. ін.

В «Історії України» знаходимо тако-ж не мало дрібних фактичних помилок: С. Петлюра переїхав до Москви на початку 1911 року, а не на початку 1909; служив він там в одній транспортній конторі, а не в страховому т-ві «Россія» (97 стор.); М. Туган-Барановський родом з Харьківщини, а не з Іохвицького повіту на Полтавщині (137 ст.), обер-прокурором Синоду в складі Російського Тимчасового Уряду був просто Львов, а не кн. Львов (113 стор.); до складу Київської міської управи входила А. Ковальова, а не Ковалів (143 ст.) і т. д.

Одною з хиб «Історії України» є недодержання автором певних хронологічних дат і імен. Так, одно через друге наводить автор дати то за старим стилем, то за новим, при чому не зазначає, який саме стиль слід розуміти (напр., на стор. 40 — 17 березня слід розуміти по н. ст., на ст. 61—11 березня слід розуміти по ст. ст. і т. д.), скорочення «М.», або «Мик.» автор вживав для означення імен Миколи і Микити, а тому читач не завжди легко розбереться, про кого саме йде мова, як що скорочення стосується осіб з однаковим прізвищем, тим більше, що покажчик імен, який вміщено в кінці книжки, не є повний (напр., на стор. 71 згадується Мик. Шаповал, який не увійшов до покажчика імен, а тому не відомо, про кого йде тут мова — про Микиту чи Миколу Шаповала).

Врешті не може не вказати, що коректу книжки переведено зовсім недбайливо. Так, напр., на стор. 300 після 12 рядка згорі бракує одного чи де-кількох рядків; на стор. 4 і 324 переплутано рядки; на стор. 411 знаходимо 32 січня; на 113 стор. знаходимо не-

зрозуміле речення: «угода була прийнята Ц. Радою більшістю 100 проти 700 голосів»; на стор. 348 згадується штабс-капітан Пунтик-Гребенчук, а на стор. 349 він вже йде під прізвищем Пунтик-Гребенюк; на стор. 96 читаємо, що П. Христюк служив з а к о р д о н о м *) в газеті «Рада» і т и н.

Подана тут оцінка праці Д. Дорошенка була б, розуміється, однорічною, коли б я замовчав додатні риси цієї праці; по-перше, для 1-го тому «Історії України 1917-1923 р. р.» автор старанно використав не тільки значну кількість друкованих праць, що освітлюють добу Центральної Ради, але тако-ж де-які рукописні замітки політичних діячів тієї доби; по-друге, автор зумів прибрати своїй праці таку форму викладу, яка живо воскрешає перед читачем одну з славних сторінок нашого недавнього минулого, — перший етап визвольної боротьби за українську державність, за самостійну Українську Народню Республіку.

Ст. Сірополко.

«L'Europe contre les Patries» (Європа проти батьківщин). Dreu La Rochelle. Librairie Gablmard. 1931. Молоді народи, на вірець старих, бажать відзискати свої батьківщини. Географія — пише автор цього оригінального твору — наказує що послідовну формацію батьківщин, а історія лише переказує географію. Від Англії до України або до Македонії — скрізь повстають націоналізми. Справжньою русійною силою, що викликала минулу світову війну, була — на думку автора — воля слов'ян до визволення. Зрештою, каже

*) Може бути, що замість «за кордоном» треба читати «за конторщика», але із «Щоденника» Є. Чикаленка видно, що П. Христюк займав в газеті «Рада» спочатку посаду д'юлова одного з відділів редакції, а потім посаду секретаря редакції (див. 410 стор. «Щоденника» Є. Чикаленка). С.

він, ці винувники можуть бути легко оправдані. Імперії, що тримали слов'ян в кайданах, розпалися під цим тиском.

Далі автор говорить, що XIX вік був віком германців, XX же вік є віком слов'ян. Сьогодні ми маємо нову Європу, що починає розцвітати, завтра ж вона, безперечно, буде сіяти.

З 1914 по 1920 рік увесь слов'янський світ повстав. Російська та Українська батьківщини, на думку автора, підлягаючи складним впливам, знаходяться ще не в певному положенні серед нового світу. Російська революція є революцією національною, як, зрештою, і всі революції, каже автор. Володарі Кремля це добре відчували і з цього національного характеру революції зробили вони належні висновки, оголосили федерацію та право народів на саморозпорядження, і таким чином, властиво, розставили сіти ріжним націоналізмам, що народжуються.

Система старої Європи спіралася на пануванні 4 або 5 великих держав. Але повстання після війни нових слов'янських держав збільшило число пересечних держав, і таким чином демократизувало національності, як і класи. І сьогодні Європа — це демократія народів. Прага, Варшава, як і Будапешт існували вже здавна. Чому-ж, запитує автор, завтра не можуть існувати Прага, Варшава, Білгород та Київ?

Автор уважає, що діяльність сучасної подвійної Європи, старої та молоді, мусить йти по двох лініях. З одного боку, Європа мусить спинитися над питанням розв'язання в найкращій спосіб національної проблеми на Сході Європи, де ще є «недокінчені батьківщини». З другого боку, Європа мусить почати злиття того, що є закінченим на Заході з тим, що ще не закінчене на Сході. Отже, рівночасно вона робитиме національну й інтернаціональну роботу. В противному разі Європа зобачить занепад і тої, і другої своєї частини.

На думку автора націоналізм на Сході не мусить пройти повну чергу етапів, які він перейшов на

Заході. Розвій батьківщини на Сході приймає інші напрями, і стара Європа має примусити молоді Європу взяти коротший шлях. Для цього, перш за все, треба, щоб стара Європа йшла на зустріч молодій та рекомендувала б їй триматися яснішого та кращого принципу територіальної незалежності у зв'язку з мовою. Разом з тим автор зауважує, що не можливо є проводити точні межі між різними народами. Тому на Сході треба було б встановити не лише автономії, а й увести методично право меншостей.

Автор передбачає, що західні європейці будуть покликані стати арбітрами між більшістю і меншістю і тому вони мусять добре навчитися відрізняти одних од інших.

В 1918-1919 рр., каже в н., було зроблено глибокі помилки. Коли йде мова про українців, білорусів або литовців, то автор особливо підкреслює, що тут справа не

в меншостях, а в державах, яким треба дати народитися в світ.

Український та литовський націоналізми йдуть спереду. З огляду на постійну неспокійність сучасної Росії — пише автор, — де відбувається містична революція чи ієнних націоналізмів, не треба бажати, щоби Польща втратила свої галицькі (українські) та білоруські маси, бо московський імперіялізм знищив би їх, схованих за спинами Української та Білоруської соціалістичних республік, яким в н. зручно визнає реальну автономію.

Автор твердить, що Польща тепер, чекаючи на майбутні події, мусла б постаратися про повернення на свій бік своїх меншостей і забезпечити їм принаймні автономію. Бо асиміляція, каже автор, у XX віці є ще більш неможливою, ніж у XIX, бо наймолодші націоналізми мусять подолати націоналізми старші.

Ю. Я.

Зміст.

— Інтр. п'єци, 25-го вересня 1932 року — ст. 1. — Дмитро Геродот. Офіційна та українська еміграція в Румунії — ст. 3. — В. Слобожанський. Pro domo sua — ст. 6. — Observator. Зміктарощого життя — ст. 8. — З широкого світу — ст. 10. — Хроніка: З життя укр. еміграції: У Франції — ст. 11. — В Бельгії — ст. 11. — В Болгарії — ст. 11. — Бібліографія — ст. 12.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris-V

Tél. Danton 80-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.

Редагує — Коштер.

Адміністратор: Іл. Косенко

Le Gérant: M-me Perdrizet.